

CAPITOLUL 1.

SECURITATEA UMANĂ ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII UMANE DURABILE

1.1. Noul concept al Organizației Națiunilor Unite cu privire la securitatea umană

Dezvoltarea umană în conceptul ONU este descrisă ca un proces al lărgirii gamei de opțiuni a oamenilor printre cele pe care ei le prețuiesc. Această extindere este bazată pe consolidarea capacităților de bază ale oamenilor, precum aceea de a putea citi și scrie, de a avea cunoștințe, de a fi sănătoși și bine hrăniți, de a avea adăpost și de a fi mobili.

În conformitate cu conceptul dezvoltării umane există patru componente de bază: egalitatea cât privește accesul echitabil la oportunități, durabilitatea cât privește responsabilitatea pentru generațiile viitoare care trebuie să aibă aceleași șanse de dezvoltare ca și cele pe care le posedă generația de acum; productivitatea privind investițiile în resursele umane și în crearea celui mediu macroeconomic care ar permite persoanelor să-și atingă potențialul maxim; simțul deciziei - în sensul că oamenii trebuie să atingă un nivel de dezvoltare individuală care le-ar permite să exercite opțiuni bazate pe dorințele lor proprii, dintr-un cadru mai larg al oportunităților existente.

Axarea atenției asupra dezvoltării umane reflectă tendința spre o reorientare principală a scopurilor, în conformitate cu care se adoptă reformele sociale în lumea contemporană. Omul și necesitățile sale vitale se consideră fundamentale, ca o valoare supremă, pe când factorii materiali, veniturile bănești sau majorarea consumului nu mai reprezintă o condiție *sine qua non*, ci doar un mijloc de asigurare a dezvoltării umane durabile.

Este remarcabil că această revizuire a corelației dintre scopurile și mijloacele dezvoltării sociale constituie doar o reîn-

toarcere spre acel gen de orientare a concepțiilor generale despre lume care sunt caracteristice pentru cultura umană în general, inclusiv pentru cultura europeană, dar care, din cauza unor circumstanțe social-istorice, s-a diluat și chiar s-a distorsionat în sec. XX.

Dezvoltarea umană nu poate fi realizată fără asigurarea securității umane. "Securitatea umană implică de obicei o condiție în care oamenii își pot exercita opțiunile în siguranță și libertate, fără teama că oportunitățile de care se bucură astăzi vor fi pierdute sau retrase mâine. Securitatea înseamnă că beneficiile pe care le-au atins oamenii în extinderea oportunităților lor și perfecționarea capacităților sunt protejate de aranjamentele curente sociale, economice și politice. Securitatea se bazează pe o acceptare socială largă - bazată pe instituții stabile - a drepturilor și obligațiilor oamenilor. În final, drepturile și obligațiile persoanei sunt bazate pe aceea că dacă există accesul la activele productive - fizice, naturale sau capital uman - direct, dacă persoana posedă active, sau indirect, dacă alți oameni, comunitatea sau statul posedă activele" (Transition 1999: Human Development Report for Central and Eastern Europe & the CIS).

În ideologia activității ONU, trecerea la o nouă înțelegere a securității umane a avut loc la începutul anilor '90, odată cu sistarea războiului rece și a confruntărilor ideologice între supraputeri. Pericolul exterminării atomice a omenirii a slăbit și noțiunea securității umane ce s-a deplasat din domeniul militar în sfera umanitară — cea a vieții și demnității umane.

Dacă anterior noțiunea securității se referea în mare măsură la state, acum se concentrează la nivelul oamenilor. Astfel, a avut loc o deplasare de accente: de

*"Suntem oameni.
Deci purtarea
noastră trebuie
să fie umană."*

Euripide

la securitate prin înarmare spre o securitate prin dezvoltare umană durabilă.

În plan metodologic, introducerea categoriei “securitatea umană” este indiscutabil un factor pozitiv, deoarece categoria dată apare ca o caracteristică integrală în cadrul căreia sunt uniți parametrii ce reflectă atât aspectele obiective, cât și cele subiective ale vieții sociale ale omului.

Conceptele “dezvoltarea umană” și “securitatea umană” sunt înrudite, interdependente, dar nu sunt identice. Desigur, între dezvoltarea umană și securitatea umană există o interconexiune: progresul dintr-un domeniu extinde posibilitățile pentru progresul celuilalt, și *vice versa*. Cât privește conceptul securității umane, ca și în cazul altor noțiuni fundamentale (precum libertățile omului), este mult mai ușor de a depista lipsa securității, decât existența ei.

Securitatea umană s-a aflat întotdeauna în atenția ONU începând cu declarația Universală a Drepturilor Omului (1948): „Orice om are dreptul la viață, la libertate și la securitate personală” (Art. 3); „Orice persoană, în calitatea sa de membru al societății, are dreptul la securitatea socială; ea este îndreptată ca prin efortul național și colaborarea internațională, ținându-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale” (Art. 22).

Problema securității umane are două aspecte: în primul rând ea implică lipsa unor pericole precum foametea, îmbolnăvirea, represaliile; în al doilea rând, implică protejarea individului contra unor evenimente nedorite ale vieții cotidiene (îmbolnăvire, accidente la locul de muncă, în societate).

Este cunoscut faptul că pericolele securității umane pot apărea la orice nivel al dezvoltării sociale, atât în țările bogate, cât și în cele sărace. Însă în țările cu instituții de stat slabe, în situații de criză economică și spirituală, pericolul securității umane pentru populația acestora crește. În acest caz, pericolul poate proveni nu doar din partea unor anumite persoane sau grupuri de oameni (criminalitatea, conflictele inter-etnice, xenofobia), sau a partidelor politice, dar și din partea statului însuși.

În istorie există multe exemple când statul, în care se acumulează “o masă critică” de probleme de gen politic, economic sau securitate personală, adică statul cu un mare risc de criză națională, fie apelează la ajutor extern, fie comite acte de violență împotriva propriului popor.

În ambele cazuri voluntarismul de stat și violența nu schimbă reformele sociale și cele economice. Practica mondială demonstrează de asemenea că asistența externă de scurtă durată (creditele, asistența umanitară) pot slăbi tensiunile, dar nu pot schimba o concentrare de eforturi pe

Caseta 1.1.1

“Securitatea umană nu constă doar în grija de existența armelor — ci în preocuparea față de viața și demnitatea umană ...

Securitatea umană se axează pe individualitatea umană. Se preocupă de modul în care oamenii trăiesc și cât de liber se simt în societate, cât de liber își pot exercita multitudinea de opțiuni, în ce măsură au acces la piață și oportunitățile sociale — și dacă trăiesc în stare de conflict sau în pace...

Conceptul securității umane evidențiază faptul că oamenii trebuie să fie în stare să aibă grijă de ei: toți oamenii trebuie să dispună de oportunitatea de a-și satisface necesitățile esențiale și de a-și câștiga existența. Acest fapt le va oferi libertatea și va asigura

contribuția lor completă la procesul de dezvoltare — dezvoltarea personală și a comunității, a țării lor și a omenirii în ansamblu.

Securitatea umană e un component vital al dezvoltării participatorii.

Există, desigur, o legătură între securitatea umană și dezvoltarea umană: progresul într-un domeniu ameliorează șansele progresului în celălalt. Dar eșecul în unul din aceste domenii sporește riscul eșecului în celălalt, și istoria cunoaște astfel de exemple din abundență.”

Sursă: New Dimensions of Human Security. Human Development Report. 1994, pp.22-24

termen lung a țării date, a populației ei în asigurarea dezvoltării durabile.

Fiecare țară, conform tradițiilor și condițiilor proprii, va trebui să elaboreze mecanisme specifice de tip legislativ și sociale pentru asigurarea securității umane și dezvoltării potențialului uman - “a avea acces la cunoștințe și resurse”, “a duce un mod de viață activ și sănătos”.

Prin securitatea umană se subînțelege un fenomen cu multe componente: *securitatea economică, securitatea alimentară, securitatea ocrotirii sănătății, securitatea ecologică, securitatea personală, securitatea publică, securitatea politică*.

Elementele structurale menționate ale securității umane, sunt deosebit de importante pentru om în orice țară, în orice situație socială. Dat fiind că între aceste componente există o inter-conexiune, se pune întrebarea: care securitate este mai importantă? La o examinare mai în detaliu a acestor componente se pot identifica două grupuri: libertatea de necesități și libertatea de frică.

Este semnificativ, bunăoară, faptul că în țările cu un nivel înalt de dezvoltare programele de dezvoltare durabilă, elaborate în anii '90 în conformitate cu Declarația ONU “Agenda-21” (Rio de Janeiro, 1992), tot mai intensiv se completează cu conținut ecologic.

În același timp, în țările afectate de criza economiei (țările în tranziție), de violența în societate, prin încălcarea libertăților civile, sau prin acutizarea problemelor îmbolnăvirilor în masă a populației (SIDA într-un șir de țări din Africa), pe primul plan se plasează alte accente în asigurarea dezvoltării umane și securității umane.

În acest context, sunt justificate următoarele întrebări: care este legătura dintre securitatea economică și dezvoltarea umană? Cum interacționează securitatea economică și securitatea personală, publică, politică?

La prima vedere pericolul dezvoltării umane durabile (posibilitatea oamenilor de a alege) și al bunăstării, sunt generate de starea de criză a economiei și efectele sociale care derivă din acestea: inflația, șomajul, veniturile joase, subnutriția,

activitățile riscante (inclusiv în economia subterană), sărăcia, starea precară a sănătății, nivelul scăzut al educației, poluarea mediului ambiant, criminalitatea, sinuciderile, lipsa mijloacelor financiare ale statului pentru susținerea celor defavorizați.

Din istorie este cunoscut că atunci când securitatea oamenilor este pusă în pericol, ei devin mai puțin toleranți. De aceea, securitatea politică, care la prima vedere pare a fi întrucâtva deosebită de securitatea economică, în realitate nu este atât de distanțată.

Se știe de asemenea că regimurile totalitare, cataclismele politice etc., sunt generate de regulă de anarhie în economie, de disperarea socială a populației țării, când statul și instituțiile sale, bugetul de stat, balanța de plăți a țării, etc. sunt într-o stare critică. Acțiunile preventive ale statului în astfel de situații pot fi diferite. Ele pot fi politice, legislative, economice, organizatorice, de forță, etc.

Se cunoaște, bunăoară că în perioada “Marii depresii” în SUA, pe timpul președintelui Franklin D. Roosevelt, a fost creat Comitetul Securității Economice (1934), cu orientare preponderentă spre rezolvarea problemelor sociale: a șomajului, stării precare a pensionarilor, etc. Președintele SUA Franklin D. Roosevelt a declarat că “libertatea veritabilă a persoanei nu poate exista fără securitatea economică”. În continuare Congresul SUA a adoptat legea cu privire la protecția socială. Ulterior, rapoartele anuale ale Comitetului pentru Securitatea Economică, subordonat Președintelui SUA, au fost dedicate diferitor aspecte ale securității umane.

În Rusia, spre exemplu, în cadrul Consiliului de Securitate activează o comisie interdepartamentală pentru securitatea economică. Aceasta, cu concursul instituțiilor de cercetare științifică și a structurilor de stat, a elaborat “Strategia de stat privind securitatea economică a Federației Ruse”, care a fost pusă în aplicare prin decret prezidențial în anul 1996.

Consilii de securitate națională există practic în toate țările, inclusiv în

Republica Moldova. Monitorizarea indicatorilor securității economice, elaborarea și realizarea măsurilor preventive reprezintă funcțiile principale ale acestora.

Având în vedere situația critică din țară, Consiliul pentru Securitatea Națională al Republicii Moldova, în luna decembrie 1998, pentru prima dată după declararea independenței a abordat problema securității economice și sociale, precum și pericolele care au apărut atât în plan extern (dependența energetică, datoria externă mare, pericolul unui default), cât și în plan intern, generate de dificultatea consolidării statalității, economiei în tranziție și formarea societății civile.

În această ordine de idei ar fi necesar de menționat că în economiile capitaliste avansate există o tendință de înlocuire a conceptului de „securitate a angajării în muncă” cu cel de „securitate a posibilităților de angajare în muncă”. Această modificare deplasează accentele în economia mondială de la situații când angajații ar putea aștepta pe bună măsură să fie angajați pe viață de aceeași companie, deseori făcând același lucru. În condițiile dinamice, generate de impactul dublu al competiției globale și progresul tehnic în accelerare, tot mai puțini oameni pot aștepta să facă toată viața același lucru. În noile condiții ale globalizării, când sectoarele industriale totalmente noi par a se concentra momentan asupra unor anumite avantaje, doar cu scopul final de a se contracta și dispărea imediat după ce aceste avantaje sunt epuizate, inovațiile și flexibilitatea au o importanță crucială pentru a supraviețui, aceasta referindu-se atât la angajați precum și întreprinderi. Securitatea posibilităților de angajare în muncă implică atât o mai mare flexibilitate a forței de muncă, care ar fi gata, doritoare și capabilă de a schimba locurile de lucru și a învăța noi metode de lucru pe parcursul întregii vieți, cât și o economie în care întreprinderile permanent se adaptează la noile condiții pentru a-și menține și restabili poziția competitivă, chiar dacă aceasta ar implica unele modificări radicale în activitatea lor de bază. De asemenea ar fi nevoie de investiții publice con-

siderabile în învățământul general și capacitățile de recalificare a lucrătorilor care trebuie să treacă dintr-un sector în altul. Țările în curs de dezvoltare și țările în tranziție trebuie să ia în considerare această tendință, care are pentru ele implicații importante în ceea ce privește politica pe termen lung.

Summitul mondial pentru dezvoltarea socială (Copenhaga, 1995) a sugerat introducerea concepției securității umane în lista problemelor prioritare ale secolului XXI. Se subliniază că “Dezvoltarea socială este inseparabilă de cea a mediului cultural, ecologic, economic, politic și spiritual în care acestea se derulează. Dezvoltarea socială este clar legată de consolidarea păcii, libertății, stabilității și securității, atât pe plan național, cât și internațional” (Programul de Acțiuni al Summitului Mondial pentru Dezvoltarea Socială. Copenhaga, 1995).

După cum a fost remarcat în Raportul Dezvoltării Umane (PNUD, 1999), globalizarea a creat noi pericole pentru securitatea umană în țările bogate și cele sărace, care se reflectă prin instabilitatea financiară (crizele globale și regionale), insecuritatea la locurile de muncă (migrația, muncitorii fără de contracte), amplificarea morbidității (SIDA, răspândirea rapidă a maladiilor). De asemenea globalizarea a deschis oamenilor acces spre diverse culturi, însă actualmente fluxurile culturale nu sunt echilibrate (filmele hollywoodiene, extinderea rețelelor globale de mass media etc.). Pericolele pentru securitatea personală sunt create de elementele criminale și legate de comerțul ilicit (drogurile, armele, spălarea banilor). Globalizarea a dat noi caracteristici conflictelor, fapt demonstrat și de evenimentele din Kosovo care au avut o rezonanță nu doar în Europa de Sud-est, ci și în întreaga lume.

În pofida acestor neajunsuri, era globalizării deschide noi posibilități pentru milioane de oameni din întreaga lume. Extinderea comerțului, noile tehnologii, investițiile străine, extinderea rețelelor de comunicare, ideile globale și solidaritatea globală alimentează viețile oamenilor de pe glob, lărgind considerabil opțiunile lor.

Caseta 1.1.2.

Pericolul pentru securitatea umană

Până în anii '90 țările Europei Centrale și de Est și din CSI s-au manifestat prin acordarea populației a unui grad înalt al securității de bază. Libertatea, democrația și participarea politică veritabilă erau insuficiente, iar securitatea, bazată pe protejarea drepturilor politice și civile de bază, de asemenea lipseau. Însă cât privește multe drepturi economice și sociale, oamenii erau în siguranță relativă privind activitățile lor. Dreptul oamenilor la un loc de muncă pe viață, era garantat. Deși veniturile în numerar erau joase, ele erau stabile și sigure. Multe mărfuri de consum și servicii de bază erau subsidate și livrate cu regularitate. Oamenilor li se asigurase securitatea alimentară și ei erau asigurați cu îmbrăcăminte și locuințe. Ei aveau acces liber garantat la învățământ și ocrotirea sănătății. Li se asigurau pensii la retragerea din câmpul muncii și beneficii primite regulat din multe alte forme de protecție socială.

Perioada de tranziție a alterat dramatic această situație. Oamenii se bucură de mult mai multă libertate — cât privește gândirea, exprimarea și organizarea — și ei încep să beneficieze de la acele progrese în domeniul libertății umane de bază. Va fi greu pentru orice regim să întoarcă înapoi aceste progrese. Totuși, într-o serie de țări câștigurile din democrația politică, deși destul de semnificative, rămân vulnerabile. Mai mult decât atât, o bază economică sigură pentru exercitarea

libertății este erodată odată cu intensificarea poverii și lărgirea inegalităților de venituri și bogăție. În pofida multor progrese, pierderile în securitatea umană s-au dovedit a fi mari. Câștigurile în libertate au fost însoțite de pierderea multor drepturi economice și sociale de bază de care populația se bucura și pe care le aștepta pe parcursul deceniilor. Milioane de oameni în regiune sunt șomeri și parțial angajați.

Oamenii continuă să primească pensiile dar tot ce pot asigura aceste mijloace acum este o vârstă înaintată însoțită de mizerie și sărăcie.

Întregul sistem precedent de protecție socială s-a dezintegrat. Multe servicii sociale de bază acum necesită achitarea de plăți sau au fost privatizate parțial. Învățământul public și ocrotirea sănătății s-a deteriorat treptat, în timp ce serviciile private au apărut în special pentru cei bogați care pot achita asemenea servicii.

Punerea unui nou fundament pentru securitatea umană trebuie să devină un obiectiv prioritar pentru politicile economice, sociale și politice în țările în tranziție. Vechiul fundament era evident inadecvat. Nu trezește dubii faptul că una din sarcinile cele mai importante este reconstruirea unui sistem de securitate umană care să fie compatibil cu libertatea umană și să o susțină.

Sursă: Transition 1999: Human Development Report for Central and Eastern Europe & the CIS

1.2. Economia în tranziție: pericolele pentru securitatea umană

A trecut un deceniu după derularea evenimentelor politice și economice ale anilor 1989/90 în țările Europei Centrale, de Est și CSI. Aceste țări, adoptând calea reformelor democratice și a trecerii la economia de piață, sunt definite prin termenul "țări în tranziție".

„În pragul noului mileniu regiunea Europei de Est și CSI reflectează asupra realităților ultimului experiment în domeniul ingineriei sociale. Iarăși oamenii devin obiecte în loc de a fi participanți la formarea politicilor ce le afectează viața de fiecare zi.” (Human Development Report for Central and Eastern Europe & the CIS, p. 3).

În prezent circa 30 de țări din Europa și Asia sunt antrenate în realizarea unor schimbări sistemice vaste. Tranziția spre democrație și economie de piață este un proces de lungă durată, care cuprinde diverse sfere ale activității umane. Argumentul de bază în favoarea tranziției este dorința de a plasa țările în discuție pe calea democrației, libertății, dezvoltării și creșterii economice durabile.

Într-adevăr, în perioada de tranziție aceste țări au obținut o serie de atribute ale democrației - o presă liberă, instituțiile emergente ale societății civile și un respect mult mai mare față de libertatea persoanei și drepturile omului. Cât privește transformarea sistemelor economice, eficiența așteptată nu a fost atinsă. Mai mult decât atât, pe baza economică au apărut probleme vizând asigurarea securității umane.

***“Dies diem docet
/ Ziua următoare
se învață de la cea
trecută.”***

Din latina veche

Ritmurile dezvoltării sociale și economice în țările în tranziție s-au dovedit a fi diferențiate, doar unele din ele au reușit să se relanseze, apropiindu-se după volumul PIB, de nivelul anului 1989. În timp ce în majoritatea acestor țări scăderea PIB-ului a variat între 30-60%, populația s-a confruntat cu o creștere continuă a stresului social.

sărăciei - de 4 US\$ pe zi, atunci către mijlocul anilor '90 numărul acestora constituia 147 mil., sau fiecare a 3-a persoană. În majoritatea acestor țări inegalitatea s-a aprofundat rapid, au apărut incertitudini mari în domeniul educației și protecției sănătății, s-au acutizat problemele ce țin de consumul de energie și mediul ambiant.

Casa 1.2.1

Țările în tranziție: aritmia economiei (modificările anuale în procente ale PIB)

	În mediu 1998-90	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Pronosticuri 1999 2002	
În ansamblu pe Glob	3.4	1.8	2.7	2.7	4.0	3.7	4.3	4.2	2.5	2.3	3.4
● Statele cu economii avansate	3.1	1.2	1.9	1.2	3.2	2.6	3.2	3.2	2.2	2.0	2.3
● Statele în curs de dezvoltare	4.2	4.9	4.7	6.5	6.8	6.1	6.5	5.7	3.3	3.1	4.5
● Statele în tranziție	2.1	-7.4	-11.7	-6.4	-7.5	-1.1	-0.3	2.2	-0.2	-0.9	2.5
Europa Centrală și de Est	...	-9.9	-8.5	-3.7	-2.9	1.6	1.6	3.1	2.4	2.0	3.7
Rusia	...	-5.0	-14.5	-8.7	-12.6	-4.1	-3.5	0.8	-4.8	-7.0	...
Asia Centrală și Transcaucazia	...	-7.0	-14.4	-9.6	-10.4	-4.4	1.6	2.4	2.0	1.8	3.1

Sursă: *World Economic Outlook. International Monetary Fund, April, 1999.*

În Europa Centrală și de Est și țările CSI, pe parcursul trecerii dificile spre stabilizarea economiilor moderne de piață, milioane de oameni au suferit o agravare acută a condițiilor de trai. Dacă în 1989 circa 14 mil. de oameni din țările în tranziție ale CSI trăiau sub nivelul

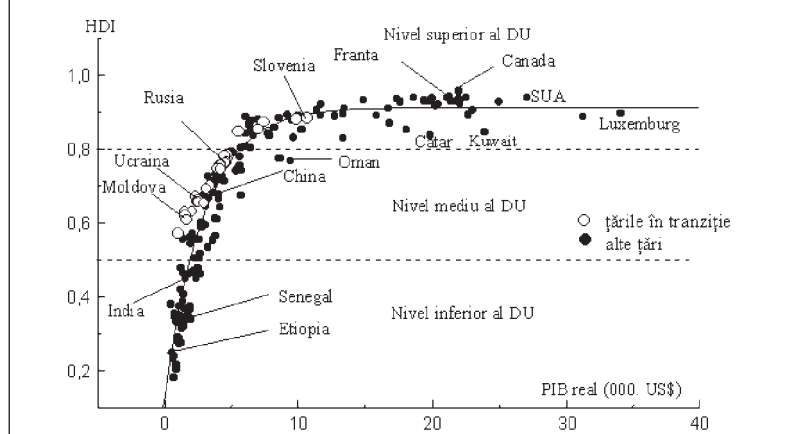
Specificul proceselor care au loc în țările tranzitorii a fost reflectat în documentele ONU, inclusiv în Raportul Dezvoltarea Umană. După 1995, aproape toate țările în Europa Centrală și de Est și CSI, inclusiv Moldova, au elaborat rapoarte anuale pentru dezvoltarea umană. Începând cu 1996, Biroul Regional pentru Europa Centrală și de Est și CSI emite publicații sub denumirea "Dezvoltarea umană în perioada de tranziție: Europa și CSI", care a constituit un sumar al tendințelor în dezvoltarea umană în țările din regiunea respectivă.

În același context se pune întrebarea: ce loc ocupă țările în tranziție în comunitatea mondială a statelor și care sunt tendințele indicatorilor dezvoltării durabile?

Aceasta este reflectat în fig. 1.2.1, unde este arătată legătura dintre PIB și Indicatorul Dezvoltării Umane (IDU) pentru țările membre ale ONU. Potrivit

Fig. 1.2.1.

Corelația generală a IDU - PIB real anual per capita, în baza datelor Raportului Dezvoltării Umane

clasificației, adoptată în rapoartele PNUD, toate țările-membre ale ONU se divizează în 3 grupe: țările cu nivel superior al dezvoltării umane ($IDU > 0,8$), mediu ($0,5 < IDU < 0,8$) și nivel inferior ($IDU < 0,5$). Majoritatea țărilor în tranziție sunt atribuite la categoria țărilor cu nivel mediu. Doar Slovenia, Cehia, Slovacia și Polonia se atribuie la categoria țărilor cu nivel superior.

Trebuie menționat că toate țările în tranziție, potrivit acestei corelații, aparțin țărilor care “transformă în cel mai eficient mod bogățiile materiale în produse finite — indicatorii dezvoltării umane”, deoarece toate se află în partea superioară a graficului. Această concluzie este însă relativă, deoarece amplasamentul lor nu arată atât eficacitatea “prelucrării” bogățiilor în indicatorii dezvoltării umane, ci doar determină indicatorii relativ buni, care reflectă longevitatea medie a populației acestor țări — aceste cifre, însă, sunt asociate cu condițiile din trecut și s-au redus mai lent ca PIB pe cap de locuitor (Tabelul 1.2.2).

Dacă s-ar folosi același principiu de calcul atât pentru IDU, cât și pentru componentele acestuia — indicele speranței de viață (ISV), indicele educației (IE) și indicele bunăstării materiale (IPIB), și s-ar diviza ca și în cazul IDU după nivelurile superior, mediu și inferior, atunci s-ar vedea că toate țările din Europa Centrală și de Est și din CSI au practic aceiași indici ai stării sănătății populației, care permit în baza acestuia să fie atribuite la țările cu nivel mediu, indicatori educaționali înalți (cu excepția Albaniei) ($0,89 \pm 0,02$), dar indicii bunăstării materiale sunt extrem de scăzuți (cu excepția a câtorva țări).

În majoritatea țărilor în tranziție nivelul de educație și ocrotire a sănătății rămâne a fi relativ înalt. Situația lor economică nefavorabilă constituie factorul ce limitează realizarea unor indici mai înalți ai dezvoltării umane. Pe termen lung indicele speranței de viață și cel al educației ar putea să se dezvolte negativ (sau să evolueze mai lent) dacă problemele economice vor rămâne la fel așa de severe cum sunt în prezent.

Tabelul 1.2.2

Indicatorii dezvoltării umane pentru țările Europei Centrale și de Est și ex-URSS

Ra- tingul IDU	Țara	Indicele speranței	Indicele educației	Indicele PIB	IDU	PIBR* - IDUR
Nivel superior al dezvoltării umane						
33	Slovenia	0,82	0,91	0,80	0,845	5
36	Cehia	0,81	0,91	0,78	0,833	3
42	Slovacia	0,80	0,91	0,73	0,813	9
44	Polonia	0,79	0,92	0,70	0,802	18
Nivel mediu al dezvoltării umane						
47	Ungaria	0,76	0,91	0,71	0,795	8
54	Estonia	0,73	0,93	0,66	0,773	15
55	Croația	0,79	0,88	0,65	0,773	18
60	Belarusi	0,72	0,93	0,65	0,763	15
62	Lituania	0,75	0,91	0,62	0,761	22
63	Bulgaria	0,77	0,89	0,62	0,758	23
68	România	0,75	0,88	0,63	0,752	13
71	Rusia	0,69	0,92	0,63	0,747	8
73	Macedonia	0,80	0,86	0,58	0,746	28
74	Letonia	0,72	0,90	0,61	0,744	15
76	Kazahstan	0,71	0,91	0,60	0,740	15
85	Georgia	0,80	0,90	0,50	0,729	37
87	Armenia	0,76	0,90	0,53	0,728	26
91	Ucraina	0,73	0,92	0,52	0,721	27
92	Uzbekistan	0,71	0,91	0,54	0,720	19
96	Turkmenistan	0,67	0,95	0,51	0,712	24
97	Kirgizstan	0,71	0,88	0,52	0,702	19
100	Albania	0,80	0,79	0,51	0,699	19
103	Azerbaidjan	0,75	0,88	0,46	0,695	34
104	Moldova	0,71	0,89	0,45	0,683	35
108	Tadjikistan	0,70	0,89	0,40	0,665	46
119	Mongolia	0,68	0,74	0,43	0,618	26

* Ratingul PIB minus ratingul IDU; cifra pozitivă arată că ratingul IDU este mai înalt decât ratingul PIB-ului real pe cap de locuitor.
Sursă: Raportul Mondial al Dezvoltării Umane, 1999, calculele experților ONU.

Tendința de bază a proceselor dezvoltării umane în țările tranzitorii, este din păcate descreșterea IDU. Atrage atenția faptul că în toate țările în tranziție s-a agravat discrepanța distribuirii veniturilor, exprimată prin coeficientul Gini.

Tabelul 1.2.3

Distribuirea veniturilor în țările în tranziție (coeficientul Gini)

Țara	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Modifi- carea, %
Nivel superior al dezvoltării umane									
Slovenia	0,219	0,232	0,273	0,260	0,275	0,275	0,358	0,298	36
Cehia	0,204	-	0,212	0,214	0,258	0,260	0,271	-	33
Ungaria	0,268	0,293	-	0,305	0,315	0,337	-	-	28
Polonia	0,207	-	0,239	0,247	0,256	0,281	0,290	-	40
Nivel mediu al dezvoltării umane									
Belarusi	0,234	-	-	0,341	0,399	-	-	-	70
Lituania	0,260	-	-	0,372	-	0,349	0,341	0,350	34
Bulgaria	-	0,212	0,262	-	0,251	-	-	0,291	37
România	0,155	-	0,204	-	0,226	0,276	0,278	0,303	95
Rusia	0,271	0,269	0,325	0,371	0,461	0,446	0,471	0,483	78
Macedonia	0,223	0,267	0,235	0,272	0,253	0,270	0,250	-	12
Letonia	0,244	-	0,247	0,333	0,283	0,325	0,346	0,349	43
Georgia	0,301	-	-	0,369	0,400	-	-	-	33
Armenia	0,258	-	0,296	0,355	0,366	0,321	0,381	-	48
Ucraina	0,249	-	-	0,251	0,364	-	-	0,413	66
Kirgizstan	0,260	-	-	0,300	0,445	0,443	0,395	0,428	65
Moldova	0,250	-	-	0,411	0,437	0,379	0,390	-	56

Sursă: Raporturile dezvoltării umane, PNUD, 1991-1999

Majoritatea problemelor vizând securitatea umană care au apărut în perioada de tranziție au fost generate de slăbirea rolului statului. Guvernele, inclusiv în Moldova, au comis o serie de greșeli grave în politica economică. Ca rezultat, liberalizarea prețurilor a dus la un nivel înalt al sărăciei; privatizarea în masă a avut o eficiență socială și economică scăzută, “transparența” frontierelor a stimulat contrabanda etc.

În țările în tranziție problemele ce țin de securitatea umană trebuie abordate atât la nivel național, cât și la nivel individual și grup social. De ce este important acest lucru?

“Experiența arată că acolo unde există multe probleme legate de securitatea personală, economică, politică sau ecologică, există riscul unei crize naționale. Determinarea țărilor crizei potențiale nu reprezintă în sine o acuzare, ea servește ca un segment important al diplomației preventive și al unei politici active de pace. O selecție bine definită a indicatorilor și sistemul de preîntâmpinare rapidă, bazat pe aceștia, ar putea ajuta aceste țări de a evita atingerea punctului de criză.” (Raportul pentru Dezvoltarea Umană, 1994, p. 38).

Pentru evaluarea fenomenului securității umane într-o țară în tranziție este importantă utilizarea atât a indicilor care caracterizează securitatea economică în ansamblu, cât și a celor care se folosesc, de regulă, la monitorizarea proceselor dezvoltării umane.

Securitatea economică a țării constituie un ansamblu de condiții și factori care asigură competitivitatea și durabilitatea economiei naționale, abilitatea acesteia de a se autodezvolta și progresa prin inovații și investiții, prin ridicarea nivelului educațional, profesional și cultural al populației. La nivel micro - menaj, familie și individ — această problemă se modifică prin realizarea intereselor fiecărui cetățean al țării.

Securitatea economică a țării se evaluează, de regulă, cu parametri de tipul următor: nivelul și calitatea vieții; ocupația; eficiența sistemului protecției sociale; starea sectorului financiar — inflația, deficitul bugetar, datoria de stat, etc.

În majoritatea țărilor în tranziție la începutul anilor '90 au apărut pericole pentru securitatea economică, pericole ce au un impact direct asupra proceselor

dezvoltării umane. Criza sectorului de producție, dezmembrarea potențialului tehnico-științific, creșterea datoriei externe, au dus la apariția șomajului și scăderea veniturilor populației. În acest fel, a apărut problema sărăciei.

În majoritatea țărilor CSI a avut loc o permanentizare a datoriei de stat față de angajații sferei bugetare (profesori, medici, funcționari), ceea ce în esență constituie un deficit bugetar ce generează majorarea datoriei publice. S-a redus capacitatea statului în planul protecției sociale, de acordare a subvențiilor bugetare pentru învățământ, protecția sănătății, știință, precum și pentru activitatea de protecție a mediului ambiant.

Până la începutul perioadei de tranziție, în țările CSI se asigura “angajarea în muncă” generală, domina modelul distribuirii relativ egale a veniturilor. Exista sistemul acordării subsidiilor și donațiilor pentru bunurile și serviciile de bază (locuință, transport). Povara fiscală era scăzută: pentru majoritatea populației venitul net era aproape echivalent cu venitul brut. Erau asigurate educația și serviciile medicale pe gratis.

Odată cu trecerea la economia de piață, în fața statului și populației au apărut probleme calitativ noi — reforma proprietății, privatizarea întreprinderilor, pământului și locuințelor, reformele sociale, reforma sistemului de pensionare, abandonarea privilegiilor și egalitarismului în domeniul suportului social.

Liberalizarea prețurilor și comerțului, dezvoltarea sectorului privat, deetatizarea proprietății, abandonarea subvențiilor au condus la situația în care a dispărut deficitul de mărfuri și servicii (boala socialismului), dar s-au redus brusc veniturile reale și resursele financiare ale familiilor. Concomitent, în economiile în tranziție a avut loc o diferențiere a veniturilor necunoscută anterior. Inegalitatea veniturilor “noilor bogați” și “noilor săraci” continuă să se accentueze.

Slăbiciunea instituțiilor de stat, nerespectarea legilor și disciplina financiară redusă au condus la apariția unui larg sector al economiei subterane, în

unele țări în tranziție cota acestuia atingând cifra de 30-50% din PIB. Cât privește sectorul neformal — prin evitarea plății impozitelor, se reduce fluxul de veniturilor bugetului de stat. Pe de altă parte ca un element pozitiv, apar noi locuri de muncă, respectiv venituri suplimentare pentru populație. Pe lângă aceasta, are loc redistribuirea veniturilor atât în cadrul economiei paralele, precum și între economia oficială și cea paralelă.

O particularitate aparte a indicilor securității umane — este limita (pragul) lor maximă (șomajul, discrepanța veniturilor dintre cei mai favorizați și cei mai defavorizați, inflația, etc.). Apropierea acestor indicatori în țară de limita extremei accesibile este un semnal al pericolului care planează asupra stabilității socio-economice, iar depășirea acestei limite critice înseamnă intrarea țării în faza instabilității și conflictelor sociale, adică o subminare reală a securității economice și dezvoltării umane.

În unele țări în tranziție, atare procese s-au extins astfel încât necesitățile materiale pentru mulți oameni au devenit cel mai mare pericol pentru securitatea lor, a bunăstării lor în general. Situația în Moldova este de așa natură încât realitățile economice ale societății, reflectate în conștiința umană determină foarte activ gradul de satisfacere a acestora prin condițiile de trai în ansamblu, precum și de către atitudinea față de reformele derulate în țară și disponibilitatea de a lua parte directă în rezolvarea problemelor sociale. Alte aspecte ale activității sociale actualmente se deplasează pe planul doi și importanța lor deseori este evaluată de către oameni în dependență directă de condițiile economice.

Se poate concluziona de asemenea că în condițiile dificile în care se află țările în tranziție, anume în domeniul securității economice există acel nivel critic al dezvoltării sociale a cărui depășire va provoca o îngustare bruscă a bazei sociale a reformelor și va constitui un factor negativ cât privește dezvoltarea democrației, crearea statului de drept și formarea societății civile.